

Dames en heren,

Fijn dat ik u allemaal welkom mag heten op ons hbo-congres. Het belooft een mooie dag te worden. Jammer dat onze Minister-President er vanmiddag niet kan zijn. Maar de reden is zeer begrijpelijk. Laten we eerlijk zijn, de menselijke tragedie is wel van een andere orde dan ons jaarlijkse congres!

Ons congres 2015 staat in het teken van de arbeidsmarkt. Wat zijn de kansen voor bachelors en masters die vers van de hogeschool komen? En hoe kunnen we die kansen vergroten?

Daarvoor is in de eerste plaats nodig dat wij topopleidingen hebben en topprofessionals afleveren. En ik zeg hier: vroeger kon je daar misschien wel her en der aan twijfelen, maar dat hebben we gezamenlijk al lang achter ons gelaten. Het hoger beroepsonderwijs doet het gewoon weer goed, heel goed zelfs. En dat is vooral aan u te danken.

Dat zelf roepen is natuurlijk niet overtuigend. Gelukkig zeggen anderen het, bijvoorbeeld in de HBO-monitor die zojuist is verschenen:

- driekwart van de studenten vindt dat hun opleidingen goed aansluiten op het werk dat ze (zijn) gaan doen;
- wij leiden gelukkig ook niet op voor werkloosheid: die daalt voor hbo-ers terwijl die voor jonge mensen met een mbo-diploma juist verder oploopt. Het loont dus om een goede hbo-opleiding te volgen; 80% van onze afgestudeerden vindt binnen drie maanden een baan en twee-derde zelfs al direct nadat ze de bul krijgen.

Dat zijn mooie cijfers. Maar er is meer:

- studenten zijn steeds meer tevreden over hun opleiding;
- Inspectie en NVAO zijn steeds positiever over de kwaliteit van de opleidingen, over de hele breedte van het hbo. Zie de recente rapportage over de pabo's, de Minister kwam zelfs een taart brengen naar de Pabo Rotterdam;
- het bedrijfsleven is positief over de manier waarop bijvoorbeeld de vele bacheloropleidingen in de techniek zijn samengebracht en verbreed. Daardoor is meer maatwerk en flexibiliteit mogelijk. Dat deden we met steun van FME, Bouwend Nederland, de IT-sector en vele anderen.
- we trekken overigens ook steeds meer studenten in de techniek aan, die herkennen de mogelijkheden van een topopleiding in de technologische wereld van morgen;
- in andere domeinen gebeurt hetzelfde: nieuwe oriëntaties, vernieuwing van opleidingen met intensieve samenwerking tussen de hogescholen en het beroepenveld: de gezondheidszorg, het onderwijs, jeugd- en jongerenwerk, gemeenten. Ik denk alleen al aan de grote decentralisaties die dit kabinet heeft doorgevoerd; het zijn vaak de hbo-professionals die dat in de praktijk moeten opvangen. Zij staan dan ook midden in de samenleving!

Topopleidingen en topprofessionals zei ik.

Het hbo levert ze en de arbeidsmarkt heeft ze nodig. Net zoals het bedrijfsleven en de publieke- en semipublieke sector ook steeds meer het concrete, op innovatie gerichte onderzoek nodig heeft. De lectoren, de onderzoekers maar ook de docenten en de studenten die aan dat onderzoek bijdragen, zijn cruciaal voor de innovatiekracht van Nederland.

Opnieuw: dat snoeven we niet zelf, dat zeggen anderen. Zoals de OECD (de Europese organisatie voor economische ontwikkeling), zoals de WRR en gisteren nog de Adviesraad voor Wetenschap, Technologie en Innovatie in het rapport over hbo-onderzoek en MKB.

Allemaal goed nieuws dus dat ik graag deel met u allemaal. Omdat u dat goede nieuws zelf heeft gemaakt.

Dames en heren,

Hoger onderwijs is allang niet meer te scheiden in de academie waar je eindeloos kon studeren om je geest te verrijken en de meer ambachtelijke praktische beroepsopleiding waar je vooral wordt geschoold in kennis en vaardigheid met het oog op een arbeidskwalificatie. Zo simpel was het zelfs niet meer toen ik ging studeren en dat is echt een eeuwigheid geleden.

De 21^e eeuw vraagt om hogeschoolstudenten die worden opgeleid tot een 'reflective practitioner', een hoogwaardig opgeleide professional die niet alleen midden in de beroepspraktijk staat, maar die praktijk ook mee vormgeeft. Die heeft geleerd om zelfstandig te denken en te beoordelen. Reflecteert op ontwikkelingen, binnen zijn of haar professie, weet heeft van de stand van de kennis en het onderzoek en zelf ook een onderzoekende houding heeft. Een professional 'knowing what to do, when you are not knowing what to do'.

Want de wereld verandert met grote snelheid. De banen waar je 10 jaar geleden voor studeerde, zijn inmiddels opgedoekt of naar het buitenland verhuisd. De technologie verandert niet alleen zèlf met de dag, maar verandert ook ons leven en ons werk. En dat vraagt om voortdurend inspelen.

Kon iemand vroeger bedenken dat je tegenwoordig sportbiometrie kunt studeren of gezondheidstechnologie, of iArts (Interdisciplinary Arts, op het snijvlak van kunst, techniek en samenleving)?

Die opleidingen bestaan nu en studenten vinden er hun weg mee in de maatschappij. Ze leiden op voor beroepen die nog maar net of misschien nog niet eens bestaan. Ze leiden op om er een beroep of een bestaan van te máken, die zèlf vorm te geven en misschien wel uit te vinden.

Een spannende onbekende wereld en ook een onzekere wereld.

Natuurlijk blijven er vertrouwde beroepen voor hbo-ers bestaan, zoals ingenieur, leraar in het funderend of beroepsonderwijs, sociaal werker, IT-specialist of uitvoerend musicus. Maar de wereld om die beroepen heen is steeds minder vastomlijnd. Je hebt eigenlijk maar één zekerheid als je een bachelor- of mastersdiploma op zak hebt: dat er geen zekerheden bestaan.

Dat vraagt om aanpassingsvermogen maar ook om ruggengraat.

Dat vraagt om wendbaarheid maar ook om weerbaarheid.

Dames en heren,

Als ik dat allemaal bij elkaar optel, dan begrijpt u waarom "Bildung" zo hoog op de agenda van de hogescholen staat. De samenleving heeft niet alleen behoefte aan meer goede technici (zoals het bedrijfsleven eist) maar aan goede technici die verbanden kunnen leggen, zelfstandig en verantwoordelijk kunnen denken, die niet alleen inzicht hebben in de techniek maar ook in wereld om hen heen.

Bildung is niet iets abstracts denken. Het gaat om de vormende kracht van het onderwijs en zeker van het hoger onderwijs. Aankomende professionals zijn ook verantwoordelijke burgers in onze democratie, die om kunnen gaan met tegenstellingen en die tolerantie in de praktijk brengen. Zij maken niet alleen zelf hun beroep, ze maken ook zelf, samen met anderen, de maatschappij van morgen.

Kennis zonder diepte, vaardigheid zonder inzicht, dat is kwetsbaar en soms zelfs betekenisloos. Daarom is de persoonsvorming, of om met filosoof Gert Biesta te spreken: subjectwording, zo belangrijk. Het is de ondergrond waarop de hbo-professional staat.

Studenten moeten daaraan kunnen werken met hun docenten en de lectoren. Leren om verantwoordelijk te zijn. En de bestuurders moeten hen daartoe in staat stellen. Binnen het curriculum en daarbuiten. Daar hebben niet alleen de studenten baat bij, maar ook hun latere werkgevers. En de overheid. En de politiek.

Ik zeg dat met enige nadruk omdat die aandacht voor de persoonsontwikkeling van studenten in de afgelopen jaren wel eens ondergesneeuwd raakte door de lawine van andere belangrijke zaken die de hogescholen moesten opvangen: het studierendement, sectorplannen, bezuinigingen, macrodoelmatigheid en prestatieafspraken. Kortom: al die hoepels waar hogescholen en docenten jaarlijks door heen moeten springen.

Dat noemen we tegenwoordig rendementsdenken.

We moeten daar geen karikatuur van maken. De rationalisering van wat er in het hoger onderwijs werd gepresteerd en hoe dat beter kon, heeft nuttige kanten gehad. Er was een aantal jaren geleden ook wel een wake up-call nodig.

Maar de actuele discussie over de toekomst van het hoger onderwijs maakt duidelijk dat dat rendementsdenken een beetje lijkt te zijn doorgesloten. Als het gevoel ontstaat dat het hoger onderwijs niet langer van studenten en docenten zelf is, dan gaat er iets mis.

Het is verstandig om ons te herbezinnen over wat cruciaal is voor het hoger onderwijs. Zoals Kees Boele van de Hogeschool van Arnhem en Nijmegen het zegt: terug naar waar het ècht om gaat: 'onderwijsheid'. Het hoger onderwijs is niet zomaar een economisch domein en daar horen dus ook geen plannings- en controlemechanismen bij die geleend zijn van de industrie.

Cruciaal voor het hoger onderwijs is het vertrouwen in de kracht en verantwoordelijkheid van mensen en in de collectieve ambitie om de school, de hogeschool, een vrijplaats van kwaliteit te laten zijn.

En iedere hogeschool is anders, nog meer dan dat de universiteiten van elkaar verschillen. Dat komt omdat ze in verschillende regio's staan, gericht zijn op andersoortige bedrijvigheid en beroepen, diverse studentenpopulaties hebben - uit Rotterdam-zuid of uit het Friese merengebied - en heel uiteenlopende profielen hebben. Die verscheidenheid is juist de kracht van het hbo.

Daarom moeten we, denk ik, ook geen nieuwe landelijke cycli starten van prestatie- of kwaliteitsafspraken. Verticale sturing met landelijke indicatoren past niet bij de profilering van hogescholen in een specifieke regionale of beroepsomgeving. Prestatieafspraken met prestatiebekostiging doen ook geen recht aan het vertrouwen dat hogescholen mogen vragen. De mensen in het hbo verdienen dat.

We moeten naar een andere beweging, één waarin de hogescholen hun eigen ambities formuleren in nauwe samenspraak met de eigen medezeggenschap (studenten, docenten) en met de externe betrokkenen zoals het regionale- en specifieke beroepenveld, maatschappelijke instellingen en bedrijfsleven. De overheid kan zich beperken tot de verantwoordelijkheid voor het proces waarin dit plaats vindt. Dat sluit ook aan bij de keuze die de wetgever onlangs maakte om studenten en docenten instemmingsrecht op de hoofdlijnen van de instellingsbegroting te geven. Durven loslaten is een kunst die ook de overheid kan leren: dat is veel beter en veel duurzamer dan landelijke prestatieafspraken en strafkortingen als je die niet haalt.

Natuurlijk moeten we nooit ophouden ook kritisch naar onszelf te kijken. Wordt de rol van de besturen binnen de hogescholen al ervaren als stimulerend, uitdagend en randvoorwaardenscheppend? Voelen alle docenten zich al de professional die mede vorm geeft aan die lerende cultuur? En is het onderwijskundig leiderschap binnen de hogescholen op alle niveaus al voldoende verankerd?

Ik sluit af met een oproep aan het kabinet en de Kamer en onszelf om samen nieuwe verhoudingen in het hoger onderwijs te scheppen. De politiek bepaalt het geld en mag daar natuurlijk op hoofdlijn prioriteiten bij stellen en verantwoording vragen over de besteding. Vanzelfsprekend.

Maar wat elke hogeschool of universiteit precies doet, hoe studenten worden begeleid om het beste uit henzelf te halen, welke opleidingen meer of minder ruimte krijgen, welk onderzoek waar wordt gedaan, hoe de docenten zich ontwikkelen, dat moet de verantwoordelijkheid van de schoolgemeenschap zelf zijn.

Prestatieafspraken maak je vooral met jezelf, met de eigen mensen, met de beroepsomgeving. Dat is ook de beste garantie voor een blijvende vruchtbare verbinding tussen het hbo en de arbeidsmarkt. Dat is tenslotte het wezen van het hoger beroepsonderwijs, nu èn in de toekomst.

Ik dank u wel.